

Anna Brosch

INTERAKCJE POŚREDNIE MŁODZIEŻY W KONTEKŚCIE KOMUNIKACJI SPOŁECZNEJ

Indirect interactions among young people
in context of social communication

Streszczenie

Rozwój nowoczesnych technologii niesie wiele nieprzewidzianych skutków. Wzrost obcowania z rzeczywistością zapośredniczoną, któremu towarzyszy zmniejszenie kontaktów „twarzą w twarz” stał się poważnym problemem społecznym. W artykule scharakteryzowano formy komunikacji pośredniej oraz wpływ mediów elektronicznych na relacje społeczne młodych ludzi.

Słowa kluczowe: komunikacja pośrednia, media elektroniczne i ich wykorzystanie, społeczne skutki korzystania z mediów, wyobcowanie.

Abstract

The development of new technology can bring unexpected results. Exposition to mediated reality, which replaces the “face to face” contact with another man have become very serious problems of the society. The article shows the problems connected with modern media, which is becoming more and more popular mean of social communication and its influence on young people.

Keywords: indirect communication, modern media and their use, social effects of electronic media, social isolation.

W wyniku upowszechnienia się nowoczesnych technologii współczesna komunikacja staje się coraz bardziej techniczna, biliony SMS-ów i tysiące listów elektronicznych przesyłanych w ciągu minuty przy pomocy wirtualnej poczty – to typowe

przejawy nawiązywania i utrzymywania więzi. Komunikacja bezprzewodowa wyparła tradycyjną korespondencję listową czy telefonię stacjonarną, umożliwiając natychmiastowe nadawanie i odbieranie informacji w dowolnym miejscu i czasie. Zmieniające się formy komunikowania przeobrażają społeczeństwo, powodując specyficzny rodzaj przyspieszenia (Eriksen, 2003: 78–106) i wpływają na jakość stosunków międzyludzkich – stały się one krótsze i bardziej powierzchowne. Zmniejszanie się przeciętnego czasu trwania kontaktów interpersonalnych jest rezultatem zwiększenia liczby tych stosunków. Ta forma przyspieszania ma kilka konsekwencji. Z jednej strony, ułatwia komunikowanie się – bez ograniczeń związanych z niedoskonałością systemu pocztowego, z drugiej strony, szybkość powoduje utratę precyzji. Znajduje to odzwierciedlenie przede wszystkim w niedbałości i powierzchowności współczesnej komunikacji (Toffler, 1998: 104). Młode pokolenie, dla którego rozmowy przez Internet i SMS-y stały się podstawową formą komunikacji, ma uboższe słownictwo, problemy z akcentowaniem i wymową. Związane jest to z rzadszymi rozmowami z dorosłymi, a także jest efektem korzystania ze specyficznego slangu podczas komunikacji drogą elektroniczną. Stanowi on mieszaninę tradycyjnej mowy ojczystej z gwarą uczniowską oraz fachową terminologią komputerową i nazewnictwem w języku angielskim (Miodek, 2005: 242).

Komunikacja za pośrednictwem mediów technicznych odbywa się wyłącznie na płaszczyźnie tekstowej, dlatego bardzo ważną funkcję pełnią tutaj „emotikony” (*emotion icon* – symbol emocji), niespotykane dotąd w piśmiennictwie zestawy znaków symbolicznych, zastępujących niewerbalne sygnały występujące w komunikacji bezpośredniej.

Porozumiewanie się wyłącznie na płaszczyźnie tekstowej, nie pozostaje bez wpływu na relacje społeczne. Z jednej strony, zubaża interakcję uczestników, co niesie za sobą zagrożenia związane z alienacją w wymiarze społecznym, ograniczeniem umiejętności wyrażania uczuć i emocji, a także redukcją zakresu komunikacji werbalnej (Nowak, 2004: 306). Poczucie alienacji jest rezultatem braku pożądanych relacji z innymi ludźmi, normami społecznymi, wartościami, sobą samym (Korzeniowski, 1986: 345–369). Analizując tę teorię, można wyciągnąć ogólny wniosek, że alienacja to przeżywany ciągły kryzys, kryzys własnej tożsamości, kryzys wartości, poczucie osamotnienia i izolacji. Istnieje wiele czynników prowadzących do zaburzeń relacji między jednostką a społeczeństwem, jak trudności codziennego życia, samotność, brak zrozumienia u innych etc. Czynniki te powodują, że jednostka czuje się zdana tylko na siebie, swe otoczenie postrzega jako wrogie. Konsekwencją tego jest stan oderwania się człowieka od ważnych obszarów środowiska społecznego, w którym funkcjonuje, własnych poglądów i zachowań, przekonanie o obcości pewnych ważnych obszarów swego życia.

Z drugiej jednak strony, ta forma komunikacji otwiera możliwości nieosiągalne w tradycyjnych interakcjach. Media „filtrują” dużą część informacji dostępnych w kontakcie osobistym, takich, jak przekaz pozawerbalny, akcent, tempo wypowiedzi itp. (Goleman, 1997: 160). Komunikowanie medialne jest niewątpliwie łatwiejszą formą niż komunikowanie osobowe, *face to face*, szczególnie przy nawiązywaniu lub zrywaniu znajomości (Goban-Kłas, 2005: 248–249).

Badania empiryczne

Niniejszy tekst rozpatruje zagadnienie interakcji społecznych młodzieży, koncentrując się na komunikacji przy użyciu środków przekazu. Przedmiot zainteresowań badawczych obejmuje formy komunikacji pośredniej stosowane przez młodzież oraz ich wpływ na wzajemne relacje społeczne.

W celu zebrania materiału empirycznego na początku września 2006 r. przeprowadzono badania wśród uczniów dąbrowskiego gimnazjum. Zaznaczyć należy, iż Dąbrowa Górnicza należy do rejonów Polski wysoko uprzemysłowionych o stosunkowo niskim odsetku bezrobocia. Status ekonomiczny mieszkańców można określić jako średni na co wskazują odpowiedzi respondentów – 23,8% badanych określiło sytuację materialną rodziny jako bardzo dobrą, a 55,7% jako dobrą.

Wyłonienia próby badawczej dokonano poprzez dobór losowy prosty, który pozwala na stworzenie takich warunków, aby każdy element miał jednakową szansę znalezienia się w próbie (Juszczak, 2005: 130–131). Dzięki temu uzyskano próbę reprezentatywną, której członkowie uczęszczają do tej samej szkoły, lecz docierają do niej z różnych miejscowości – 52,8% dojeżdża z okolic położonych na peryferiach miasta, a 47,2% pochodzi z dużego osiedla mieszkaniowego.

Dane empiryczne uzyskano przy pomocy kwestionariusza wywiadu własnej konstrukcji¹ oraz Skali poczucia alienacji opracowanej przez Krystynę Kmieciak-Baran (1993: 461–480). Autorka w oparciu o teorię Melvina Seemana wymieniła pięć wymiarów poczucia alienacji:

- poczucie anomii – przekonanie, że istniejące normy społeczne są niespójne, niejasne, nieobowiązujące, a ich przestrzeganie uniemożliwia osiągnięcie własnych celów;
- poczucie bezsensu – przekonanie o braku sensu życia, utracie określonej hierarchii wartości;
- poczucie bezradności – przekonanie o zależności swojego losu od sił zewnętrznych, a nie od własnej aktywności, odczucie niemożności realizacji potrzeb;
- poczucie samowyobcowania – przekonanie o szkodliwości postępowania zgodnie z własnymi ideami, poglądami itp. oraz trudnościami w określeniu swojej tożsamości;
- poczucie osamotnienia – poczucie braku satysfakcjonujących związków z innymi ludźmi.

Formy komunikacji pośredniej

Standardowym sposobem komunikacji wśród młodzieży stała się komunikacja pośrednia – za tą formą interakcji opowiedziało się aż 87,2% respondentów. Zaledwie 40% badanych preferuje bezpośredni kontakt z innymi ludźmi, z czego tylko

¹ Badania zostały przeprowadzone wśród 47 uczniów gimnazjum (22 dziewcząt i 25 chłopców), pochodzących z różnych środowisk wychowawczych.

połowa (17% ogółu badanych) deklaruje tę formę jako jedyny sposób komunikowania. W dużej mierze jest to wynikiem ich sytuacji materialnej, gdyż komunikowanie przy użyciu mediów elektronicznych wymaga pewnych nakładów finansowych, jak zakup i utrzymanie telefonu komórkowego, komputera czy też łącza internetowego.

Pośród środków komunikacji pośredniej najmniej popularne wśród młodzieży jest pisanie listów. Tę opcję odpowiedzi (27,6%) wybierali zarówno badani korespondujący tradycyjną drogą pocztową, jak i uczniowie porozumiewający się za pośrednictwem krótkich wiadomości zapisanych na małych karteczkach. Nieznaczny odsetek badanych (6,4%) przyznaje, że droga listowa stanowi kontynuację znajomości nawiązanej za pośrednictwem Internetu. Zanika zatem zwyczaj ręcznego pisania listów i wysyłania ich pocztą.

Najpopularniejszy środek komunikowania się z innymi ludźmi stanowi telefon (76,6%), w tym za rozmową telefoniczną (zarówno poprzez telefon stacjonarny, jak i komórkowy) optuje 6,4%, funkcję SMS w telefonach komórkowych preferuje 27,7% użytkowników, natomiast wykorzystywanie obu kanałów komunikacyjnych deklaruje 42,5% respondentów. Licniejszą grupę korzystających z możliwości wysyłania SMS-ów stanowią chłopcy – tę opcję odpowiedzi wybrało 76% chłopców, a tylko 63,6 % dziewcząt. Jednak aktywniejszymi użytkownikami funkcji SMS, co wyraża się w liczbie nadawanych wiadomości w ciągu miesiąca, są dziewczęta. Znaczny odsetek dziewcząt (27,3%) przyznaje, iż wysyła ponad 300 wiadomości tekstowych miesięcznie, natomiast taką częstotliwość nadawanych SMS-ów deklaruje zaledwie 8% chłopców.

W rankingu popularności z telefonem komórkowym przegrywają łącza internetowe. Komunikatory internetowe stanowią ulubioną formę wymiany informacji dla 54,5% dziewcząt i 64% chłopców, którzy również poświęcają znacznie więcej czasu na tej formie komunikacji. Za pośrednictwem Internetu najczęściej wymieniane są informacje z przyjaciółmi (67,8%), dotyczące bieżących wydarzeń. Przeciętny użytkownik komunikatora internetowego posiada 21 osób na swojej liście kontaktów. Poprzez Internet młodzież nawiązuje również nowe znajomości (28,6%), które zazwyczaj pozostają znajomościami tylko na płaszczyźnie wirtualnej.

Na gruncie rozważań o komunikacji społecznej niezwykle interesująca jest treść komunikatów nadawanych i odbieranych przy użyciu pośrednich środków komunikacji. Najczęściej są to pogawędki, plotki lub zlepkki luźnych skojarzeń (75,6%). Ponad ¼ badanych umawia się w ten sposób na randki lub flirtuje, a także wymienia informacje na temat nauki szkolnej (17,7%). Większość badanych uważa także, że komunikacja pośrednia jest łatwiejsza od bezpośredniej interakcji, gdyż pozwala na przełamanie nieśmiałości, zapewniając tym samym bezpieczeństwo emocjonalne. Jednak komunikacja pośrednia niesie także pewne zagrożenia. Anonimowość, jaką daje ta forma interakcji pozwala na zachowania wykraczające poza ustalone normy społeczne. Niewielki odsetek badanych spotkał się z groźbami za pośrednictwem SMS lub Internetu. Były to jednak sytuacje sporadyczne, a treść komunikatów można zamknąć w zakresie niewybrednych żartów, wynikających jedynie z bezmyślności nadawcy.

Sposoby komunikowania się a relacje ze społeczeństwem

Techniki medialne wywierają bezpośredni wpływ na procesy komunikowania i na całe społeczeństwo. Komunikowanie jest więc ściśle związane z dostępem i użytkowaniem pośrednich środków przekazu, a w szczególności mediów elektronicznych. Wszelkie ograniczenia w tym zakresie, zwłaszcza finansowe, mogą spowodować osłabienie stosunków społecznych, a nawet doprowadzić do wykluczenia społecznego (Goban-Klas, 2005: 259). Ten pogląd znalazł odzwierciedlenie w wynikach badań uzyskanych za pomocą Skali poczucia alienacji.

Młodzież pozbawiona dostępu do elektronicznych środków przekazu wykazała wyższy poziom poczucia bezradności i samowyobcowania. Jest to spowodowane wykluczeniem poza nawias elektronicznej wspólnoty. Młode pokolenie używające nowoczesnych środków przekazu tworzy rodzaj subkultury, której naczelnym celem jest bycie *on-line*. Umożliwia to nieodłączny telefon komórkowy, którego gabaryty i właściwości techniczne pozwalają na dyskretne komunikowanie się, nawet podczas lekcji. Trudno się zatem dziwić, iż młodzież bez dostępu do tego środka komunikacji może czuć się wyobcowana i pełna kompleksów.

Jednocześnie grupa badanych preferująca bezpośrednie kontakty interpersonalne wykazała mniejsze poczucie anomii społecznej niż rówieśnicy korzystający z pośrednich form komunikacji. Znaczny wpływ na taki obraz sytuacji ma charakter kontaktów pośrednich, polegający głównie na przelotnej i zdawkowej wymianie informacji. Interakcje przy użyciu nowych technologii przypominają bowiem „komunikacyjny fast food”, gdzie nie ma miejsca na przestrzeganie norm społecznych i konwenansów. Stąd też młodzież komunikująca się „twarzą w twarz” wykazuje większe zrozumienie norm społecznych i stara się je przestrzegać.

Konkluzje

W przeszłość odchodzi era Gutenberga, oparta na drukowanym przekazie wiedzy. Obecne pokolenie gimnazjalistów stało się pokoleniem ekranowym, dla którego obraz stał się głównym przekaznikiem informacji. Wyraża się to w liczbie wysłanych SMS-ów i godzinach spędzonych przed ekranem monitora. Kontakt interpersonalny współczesnego nastolatka zamyka się w kilku lakonicznych wyrażeniach, rozkazach, nakazach, zdawkowych prośbach i żądaniach. Młodzi ludzie często zapominają o prawdziwym, głębszym wymiarze aktu komunikacyjnego, sprowadzając go często do wymiany znaczeń i ciągu pojedynczych słów nie tworzących zwartej całości. Nastolatek tworząc barierę w postaci elektronicznych środków przekazu dla osobowego kontaktu z drugim człowiekiem, skazuje się niejako na zanik możliwości wytwarzania wyższych form powiązań społecznych, w których podstawą są szacunek, uprzejmość czy przyjaźń. Kontakty medialne stwarzają bowiem upozorowane poczucie więzi społecznej, w której występuje tendencja wyrażania swoich emocji „na skróty”, za pomocą symboli.

Próba spojrzenia na relacje społeczne młodzieży w obliczu ekspansji elektronicznych środków przekazu nie wyczerpała w pełni zakresu tematycznego zagad-

nienia, a ich zasięg nie upoważnia do dokonania daleko idących uogólnień, stanowi jednak egzemplifikację dla dalszych badań w celu opracowania sposobów kształtowania u młodych ludzi umiejętności interpersonalnych oraz bezpiecznego i kulturalnego korzystania z wirtualnej komunikacji.

Bibliografia

- Eriksen T. H., 2003: *Tyrania chwili*. Przekł. G. Sokół. Warszawa.
- Goban-Klas T., 2005: *Cywilizacja medialna*. Warszawa.
- Goleman D., 1997: *Inteligencja emocjonalna*. Poznań.
- Juszczyk S., 2005: *Badania ilościowe w naukach społecznych. Szkice metodologiczne*. Katowice.
- Kmieciak-Baran K., 1993: *Poczucie alienacji – charakterystyka psychometryczna*. „Przegląd Psychologiczny”, nr 4.
- Korzeniowski K., 1986: *Ku pojęciu poczucia alienacji*. „Przegląd Psychologiczny”, nr 29.
- Miodek E., 2005: *Tworzenie się nowych kodów językowych w komunikacji społecznej na przykładzie wypowiedzi internautów*. W: Juszczyk S., Polewczyk I., red.: *Dziecko w świecie wiedzy, informacji i komunikacji*. Toruń.
- Nowak B. M., 2004: *Nowy wymiar młodości. Wirtualna komunikacja i edukacji w perspektywie pedagogicznej*. W: Sokołowski M., red.: *Edukacja medialna*. Olsztyn.
- Toffler A., 1998: *Szok przyszłości*. Przekł. W. Osiatyński, E. Ryszka, E. Woydyłło-Osiatyńska. Poznań.